

3. Бойко О. Д. Україна в другій половині 1919 – на початку 1920 рр. / О. Д. Бойко // Історія України : посібник / О. Д. Бойко. – К. : Академія, 2012. – С. 196–229.
4. Швидько Г. К. Державне управління і самоврядування в Україні: іст. нарис / Г. К. Швидько, В. Є. Романов. – К. : Вид-во УАДУ, 1997. – Ч. I. – С. 50.
5. Шульженко Ф. П. Історія політичних і правових вчень / Ф. П. Шульженко, Т. Г. Андрусак. – К. : Юрінком Інтер, 1999. – 304 с.
6. Шаповал М. 22 січня (спомини і висновки) / М. Шаповал // Трудова Україна. – 1932. – № 7/8. – С. 12.
7. Яковлів А. Українське право : іст. нарис / А. Яковлів // Українська культура: лекції за ред. Дмитра Антоновича / упор. С. В. Ульяновська. – К. : Либідь, 1993. – 592 с.
8. Універсал Трудового Конгресу України (28.01.1919) УНР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cultural-legal-portal.org.ua/uk/node/309>.

УДК 930.2"1919/1920"(477)

Олександр Дем'янюк,

Волинський інститут післядипломної педагогічної освіти

ПЕРШИЙ ЗИМОВИЙ ПОХІД ДІЄВОЇ АРМІЇ УНР (1919–1920): ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ ДЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВОТВОРЧОЇ СПРАВИ

Анотація. У статті проаналізовано причини та обставини Першого зимового походу Дієвої армії УНР. Визначено напрямки руху військових збірних груп, оприлюднено кількість учасників походу, їхнє технічне та військове комплектування, з'ясовано причини припинення Першого зимового походу, ставлення до цього польських союзників, виокремлено наслідки військової виправи для української державотворчої справи.

Ключові слова: Українська революція 1917–1921 рр., Перший зимовий похід Дієвої армії УНР 1919–1920 рр., партизансько-повстанський рух, Волинь, національно-визвольна боротьба, Добровольча армія А. Денікіна.

Annotation. The article analyzes the causes and circumstances of the First Winter Campaign of the Acting Army of UNR (Diieva Armiia UNR). The author determines the directions of movement of the military units and unveils the number of the Campaign's participants as well as technical and military equipment of the latter. The reasons for the termination of the First Winter Campaign and the attitude of the Polish allies to such termination set out in the article. In addition, the author identified the consequences of military actions for Ukrainian state-making affairs.

Key words: Ukrainian Revolution 1917–1921, First Winter Campaign of the Acting Army of UNR (Diieva Armiia UNR) in 1919–1920, guerrilla-rebel movement, Volyn, national-liberating struggle, Volunteer Army of A. Denikin.

Під час наради 5 грудня 1919 р. в Новій Чорторії було остаточно прийнято рішення про похід у запілля війська Денікіна підрозділів українського війська Директорії. Своїм наказом Головний отаман Симон Петлюра призначив командуючим Дієвою армією УНР отамана (генерал-полковника) Михайла Омеляновича-Павленка із збереженням за ним команди над Запорізькою групою. Його заступником було призначено отамана (згодом – генерал-хорунжого) Юрія Тютюнника.

До складу Запорізької групи армій було включено 6-у дивізію (командир дивізії полковник В. Загородський, начальник штабу полковник М. Стефанів), 7-у дивізію (комдив полковник В. Осмоловський, начальник штабу полковник Ю. Шелест), 8-у дивізію (командир полковник Г. Базилевський, начальник штабу полковник В. Савченко).

6 грудня більша частина армій УНР зосередилася в районі населеного пункту Комаргород, розташований між Козятином і Калинівкою, де й перейшла на територію, зайняту ворогом. Частина Запорізької групи, яка не пішла у Перший зимовий похід та перебувала в районі станції Печанівка, 7 грудня була інтернована поляками та відправлена залізницею через Шепетівку – Рівне – Луцьк до таборів для полонених, де утримувалася до весни 1920 р. [1, с. 283–284]

Не випадково для прориву було обрано саме цей відтинок фронту. На той час на лінії Козятин – Гайсин – Вінниця – Хмельник розташовувалися частини Української Галицької армії, які на переконання отамана М. Омеляновича-Павленка мали би пропустити частини Дієвої армії УНР. Після переговорів полковника А. Долуда з командуванням начальної команди УГА у Вінниці було отримано погодження начального вождя УГА генерала О. Микитки: «перепустити Придніпрянську Армію і помагати їй у всьому» [2, с. 85].

Дієва армія УНР, яка перейшла у запілля Добровольчої армії складалася з чотирьох збірних груп:

– Запорізька збірна група: 6-а, 7-а, 8-а дивізії, кінний полк на чолі з отаманом П. Дяченком (Чорні Запорожці);

– Київська збірна група: 5-а, 12-а Стрілецькі дивізії, полк морської піхоти, частини Залізної дивізії та Корпусу Січових Стрільців;

– Волинська збірна група: 1-й, 2-й збірні полки, 4-й полк Сірої дивізії, частина 2-ї дивізії, кінні полки ім. М. Залізняка та І. Мазепи, Волинська гарматна бригада;

– 3-тя збірна група: частини 3-ї стрілецької дивізії, юнацька школа [3, с. 17].

Безпосередніми очевидцями тих подій називається загальна цифра учасників зимового рейду вісім-десять тисяч осіб. Однак бойовий склад Дієвої армії УНР нараховував близько двох тисяч багнетів та тисячі шабель [4, с. 247].

Прорвавши лінію оборони Добровольчої армії, українські військові

частини попрямували у напрямку Липовець – Жашків – Умань – Тальне – Звенигородка. По суті бойові дії Дієвої армії УНР під час Першого зимового походу проходили в основному на території Черкащини. Так, Запорізька група зосередилася на Уманщині. Так же перебував командувач Дієвої армії УНР отаман М. Омелянчик-Павленко (м. Доброводи) та штаб армії (с. Оксанин) [5, с. 44].

До 21 січня 1920 р. підрозділи Запорізької дивізії зосередилися в районі хуторів Петрівка та Каракозівка. 21 січня в с. Гусівка Єлизаветського повіту відбулася нарада командирів дивізій. У зв'язку зі зміною військових обставин (значне послаблення Добровольчої армії та наближення більшовицького війська) було прийняте рішення про початок боротьби проти радянських військових підрозділів.

Для реалізації новоприйнятого плану було вирішено проводити прорив фронту окремими частинами та надалі здійснювати рух у двох напрямках. Для цього Дієву армію УНР було поділено на дві групи: Північну (у складі Київської та Волинської дивізій) під командуванням отамана Ю. Тютюнника та Південну (у складі Запорізької дивізії, 3-го кінного полку та штабу армії) під командуванням отамана М. Омелянчика-Павленка [6, с. 14].

У зв'язку із змінами на театрі бойових дій польсько-більшовицького фронту, досягнутими домовленостями Головного Отамана Симона Петлюри з Начальником Польської держави Юзефом Пілсудським, командуванням Дієвої армії УНР було вирішено виводити українські дивізії із заплілля на територію Речі Посполитої.

Відповідно до плану прориву Запорізька дивізія повинна була захопити Тульчин і Журавлівку та прикривати з півночі перехід решти підрозділів. 1 травня запорожці з боєм зайняли Тульчин, де взяли в полон, фактично в повному складі, штаби трьох радянських дивізій. Наступного дня їх атакували переважаючі сили ворога.

За підтримки повстанців отамана Волинця, Запорізькій дивізії вдалося поновити владу над Тульчином. Відтак, 3 травня запорожці розпочали відхід через залізницю між Вапняркою та Журавлівкою й розташувалися в районі с. М'ясківка [7, с. 153]. 6 травня 1920 р. Дієва армія УНР з'єдналася з передовими частинами Залізної дивізії. Отож, Перший зимовий похід закінчився.

Через півроку, 19 листопада 1920 р. у Волочеську відбулася нарада Ради Міністрів, на якій С. Петлюра оголосив про евакуацію армії на уряд у територію, захоплену польською армією. Вранці 21 листопада 1920 р. відбулася остання битва війська Директорії УНР з радянськими військовими частинами. Українська кіннота, прикриваючи відхід основних сил Дієвої армії УНР, зав'язала бій з червоними частинами біля с. Писарівка поблизу Волочеська.

Того ж дня рештки українського війська переправилися через р. Збруч в

районі м. Волочиськ, де були інтерновані польськими уповноваженими органами. Пізніше В. Петрів пригадував, що «поляки прийшли на звільнені території ще до їх остаточного залишення нашими військами та міністерствами, прийшли без висилки зв'язкових та попередження як переможці» [8, с. 366–367].

Оперативний відділ Штабу Дієвої армії УНР повідомив, що її склад станом на 10 листопада 1920 р. складався майже з 39 тис. вояків, 675 кулеметів, 74 гармати, 8 броневих автомобілів, 2 бронепотяги та 3 літаків [9, с. 21]. С. Петлюра чітко усвідомлював, якою стає перспектива боротьби за українську державність за такої ситуації. 8 листопада в листі до Ю. Пілсудського він констатував, що Україні прийдеться самостійно боротися за свою незалежність.

Дієва армія УНР, перейшовши на територію Польщі, була інтернованою. Більшість українських політиків та військовиків сподівалися на допомогу з боку недавнього союзника у питанні озброєння, вишколу та підготовки до боротьби українських вояків проти радянської влади в Україні. У найближчі місяці польський уряд лише фрагментарно підтримував українські військово-політичні намагання, так і не сформувавши єдиної думки щодо українського питання та свого відношення до державотворчих потуг українців.

Джерела та література:

1. Історія січових стрільців. Воєнно-історичний нарис / ред. В. Кучабський. – К.: Україна, 1992. – 347 с.
2. Паліїв Д. Зимовий Похід / Д. Паліїв // Літопис Червоної Калини. – 1935. – Ч. 7-8. – С. 82-98.
3. Доценко О. Зимовий похід (6.XII.1919 – 6.V.1920) / О. Доценко. – К.: Вид-во ім. Олени Теліги, 2001. – 380 с.
4. Литвин С. Симон Петлюра у 1917–1927 роках. Історіографія та джерела: Монографія / С. Литвин. – К.: «Аквілон-Прес», 2000. – 464 с.
5. Шатайло О.Л. Генерал Юрко Тютюнник / О.Л. Шатайло. – Львів: Світ, 2000. – 144 с.
6. Омелянович-Павленко М. Зимовий похід [6.XII.1919 – 5.V.1920] / М. Омелянович-Павленко. – Каліш: «Чорномор», 1934. – 192 с.
7. Удовиченко О.І. Україна у війні за державність. Історія організації і бойових дій Українських Збройних Сил 1917–1921 / О.І. Удовиченко – К.: Вид-во «Україна», 1995. – 206 с.
8. Петрів Всеволод У передвечір Зимового походу / В. Петрів // Військово-історичні праці. Листи / Упоряд. В. Сергійчук. – К.: Українська Видавнича Спілка, 2004. – С. 363–367.
9. Федорко В. Спогади з часів визвольної боротьби 1917–21 років / В. Федорко. – Мельбурн: Видання Союзу Українських Комбатантів Вікторії, 1973. – 24 с.